

Redaktørernes introduktion

Omsorg – vilkår, arbejde og kønnet praksis

Menneskets omsorg for andre provokerer store dele af sociologien, som primært har taget afsæt i en ide om, at mennesket er en ulv i forhold til andre mennesker. Historisk har store dele af sociologien derfor ikke fundet det nødvendigt at tænke igennem, hvad omsorg som en genuin social praksis består i (Bauman 1989, 1990, 1991, 1992; Furhman 1987; Bregman 2021). Der har dog været en lille gruppe af sociologer, der har beskæftiget sig med omsorg (Clark, 1997, 2004; Graham, 1991; Ungerson, 1983; Wærness, 1987; Hochschild, 1995; Twigg, 2000). Denne forsømmelse gælder også i dag, hvor tidens dominerende sociologiske teoritilgange negligerer omsorg som almen social praksis. Det dominerende *rational choice* paradigme gør det umuligt at forstå omsorg som en genuin social aktivitet, fordi omsorg reduceres til egennyttige, maksimerende handlinger (Bregman 2021). Ligeså med institutionalistisk teori, som forklarer menneskelig handling som følge af socialisering af kulturelle og institutionelle normer, værdier og meningsuniverser og ikke som følge af valg af moralske omsorgshandlinger (Smith 2015:5; Furhman 1987). Materialistisk teori, som forklarer menneskelig adfærd som følge af man agerer som interesse-jægere på vegne af den eller de grupper, man nu tilhører (Smith 2015:6). Endelig miskender den interaktionistiske tilgang også omsorg som selvstændigt handlingsmotiv, fordi tilgangen alene ser mennesker som optaget af etablere en fælles situationsforståelse (Smith 2015:6).

Det er underligt, at omsorgspraksis ikke er blevet taget mere alvorligt i et sociologisk perspektiv. For mennesket er jo sammenlignet med de andre dyr det store omsorgsdyr. Vi er afhængige af langvarig omsorg, fordi vi har en meget lav instinktstyring at falde tilbage på som spædbørn. Derfor er vi helt prisgivet en langvarig form for omsorg fra voksne for at blive funktionsduelige mennesker (Berger & Luckman 1972; Szalavitz & Perry 2018). Skal vi forstå, hvad omsorg er i et hverdagsperspektiv og som et basalt fænomen i vores sociale liv, kan vi med fordel tage afsæt i fænomenologen K.E. Løgstrups bestemmelse fra hovedværket *Den etiske fordring* (1991[1956]: 56): "Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre uden at han holder noget af dets liv i sin hånd. Det kan være meget lidt, en forbigående stemning, en oplagthed, man får til at visne, eller som man vækker, en lede man uddyber eller hæver. Men det kan også være så forfærdende meget, så det simpelthen står

til den enkelte, om den andens liv lykkes eller ej". Løgstrup pointerer med andre ord, at vi i vores relationer til hinanden er gensidigt afhængige og har forpligtelser (fordringer) i forhold til hinanden, og vi kan derfor ikke undslippe den basale etiske kvalitet, som knytter sig til vores interaktion med hinanden. Med afsæt i denne Løgstrupske grundindsigt har sociologen Zygmunt Bauman udvidet sociologiens teoretiske ordforråd, så det kan anerkende – fremfor at bortforklare – det element af moralsk omsorg, vi har for hinanden (Bauman 1993, 1994, 1995). Over for det andet menneske kan vi vælge at tage hånd om den Anden for at støtte og understøtte. Den enkelte kan vælge denne vej – valget hviler på den enkeltes skuldre.

En sociolog, som både teoretisk og empirisk har undersøgt hverdagslivets omsorgspraksis, er sociologen Candace Clark som i *Misery and Company: Sympathy in Everyday Life* (1997) viser, hvordan udveksling af sympati (hjælp mv) guides af kulturelle forskrifter. Hun påviser, hvordan udvekslingen er socialt generativ, idet den skaber tillid og etablerer personer med en oplevelse af at have moralsk værdi og betydning inden for gruppen (Clark, 2004). Når man modtager sympati, anerkendes man som en værdig person, og man indrulles i et fællesskab af personer, der kender hinandens behov på en måde, man ikke gør, hvis man holder sig uden for udvekslingspraksissen (Clark, 1997:136). Også inden for kærlighedens sociologi er der blevet udviklet teori om omsorg i form af kærlighed, der må forstås som et selvstændigt socialt virkende handlingsmotiv, der ikke skal reduceres til nogle af de gængse teoretiske aksiomer (Smart 2007; Iorio 2020; Caltadi 2020). Et eksempel er den franske pragmatiske sociologi Luc Boltanskis begreb om *agape* som samfundsmæssigt virksom kærlighedsform, der fremmer social sammenhængskraft. Det sker, når vores handlinger uegennyttigt søger at fremme andres trivsel, som de f.eks. sker når frivillige hjælper krigs- og klimaflygtninge (Boltanski 2014). I forlængelse af dette perspektiv udgav den italienske sociolog Gennero Iorio bogen *Sociology of Love: The Agapic Dimension of Societal Life* (2014) som insisterer på at *agape* kærlighed ikke kan negligeres, hvis om vi vil forstå samfundsmæssige processer fuldt ud. Agapisk kærlighed henviser til konkrete praksisser, som anerkender både forskelle og afstand blandt mennesker og samtidig etablerer fællesskabsformer som hviler på anerkendelse og respekt for den enkeltes subjektivitet. Altså ikke sammen hver for sig, men hver for sig sammen som man kan forestille sig det, når frivillige hjælper flygtninge (se også Cataldi 2020; Iorio 2020). Den form for kærlighed handler om generøsitet og hvordan vi kan forstå fænomenet og undersøge det nærmere. Det udfolder Iorio og kolleger i nyere bøger som *Overabounding and Society – Sociological Essays on Love* (2020) og *Social Love and the Critical Potential of People* (2022). Nyere sociologisk teori og forskning udpeger således mere adækvate måder at forstå omsorg på.

At mennesker grundlæggende set yder og kan yde omsorg for hinanden, betyder ikke, at det er let at realisere omsorg. For når vi gør noget for den An-

den med et omsorgsfuldt sigte, kan vi kun agere ud fra vores egen forestilling om den Anden. Netop derfor kan vi ramme skævt med det, som vi tror kan være omsorg for den anden. Det kan vise sig at være dominans – fordi den anden faktisk havde brug for noget andet, end det vi bød ind med. Derfor er omsorg vedvarende vanskelig og ambivalent (Bauman 2003). Med Heidegger forstår vi at 'Sorge'/ omsorg kan praktiseres på to måder: a) en måde, hvor vi udviser omhu eller omsorg for at den Anden på en måde, hvor denne kan drage omhu for sig selv, eller b) man kan også drage omsorg for en Anden på en måde, hvor det kan resultere i beherskelse af den Anden (Heidegger, 1986, 2007). En sondring som også delvis genfindes hos Foucault ift. opdelingen mellem en romersk og en græsk tænkning om omsorg (Foucault, 1986). Komplicerede ambivalenser og spørgsmålet om at ramme de rette balancerer er altid på spil. For omsorgsforskningen viser, at selvom der er gode viljer til stede, er det ikke nogen garanti for, at vi ikke ender i situationer med disciplinering, umyndiggørelse eller endda overgreb (se bl.a. Tronto, 1993; Eli Clare, 2017; Dahl, 2017).

Samtidig med at vi således kan forstå omsorg som et almenmenneskeligt vilkår og praksis, er det også vigtigt at understrege, at omsorg i det moderne samfundsliv i høj grad har fundet udtryk i stærkt kønnede praksisser. Vi kender det fra etableringen af den moderne kernefamilie, hvor manden i høj grad fik tildelt sin rolle som aktør i det instrumentelle arbejdsliv og kvinden som den følelsesrelaterende omsorgsgiver i hjemmet (Giddens, 1994; Fraser, 2022). Et element i de ulønnede, kønnede omsorgspraksisser er dels omsorgsforpligtigelsesernes relation til femininitet, dels hvordan maskulinitet eller den hegemoniske maskulinitet (Connell, 1983) hidtil har været bundet op på fraværet af (eller få) omsorgsforpligtigelser. F.eks. har politologen Tronto (1993) introduceret begrebet "privilegeret uansvarlighed" (*privileged irresponsibility*) om personer i magtfulde positioner (typisk mænd) som ikke så og tog ansvar for omsorgen og dens varetagelse. De var, kort sagt, privilegerede i forhold til ikke at skulle blive forstyrret af andres behov for omsorg. En sådan form for privilegeret uansvarlighed kan give visse fordele i forhold til at etablere sig i magtfulde positioner, men kan samtidig koste i forhold til spørgsmålet om menneskelig trivsel. For nyere forskning inden for forskningsfelter som a) empati og medfølelse, b) altruisme og prosocial adfærd samt c) positiv psykologi viser nemlig, at mennesker trives, når de gør noget godt for andre (Ekman & Simon-Thomas, 2021; Aknin, 2023; Rowland, Van Lissa, McAlaney & Whitehouse, 2018; Brownlie & Anderson, 2017). Samtidig med erkendelsen af stærkt kønnede omsorgspraksisser, er maskuliniteter dog også i forandring. F.eks. har en nordiske forsker introduceret begrebet om omsorgsfuld maskulinitet med særligt henblik på en nyere forståelse af faderskab, maskulinitet og omsorg over for børn (2003).

Overstående drøftelse af omsorg som basal menneskelige praksisform er vigtig. Omsorg er en måde at være sammen med andre på, som er iboende vanskelig. Der er ikke nogen, som er ekspert i det en gang for alle. Alle kan vi komme vi til at dominere den Anden i vores forsøg på at hjælpe denne. Selvom den historiske og samfundsmæssige udformning af omsorgspraksisser hidtil har været stærkt kønnet, skal vi grundlæggende forstå omsorg som almenmenneskelig aktivitet, der ikke er knyttet til særlige grupper i befolkningen. Således må vi tænke omsorg som både en social praksis og som professionaliserede omsorgsjobs, som i givne samfund udøves forskellige steder i og under forskellige betingelser. Disse rammer og betingelser er selvsagt afgørende at have i fokus for at forstå dette arbejdes form og konsekvenser. Når det er sagt, er det samtidig vigtigt at understrege, at den moralske ambivalens sammenvævet med omsorg som basal grundpraksis også følger sig i udførelsen af det professionaliserede omsorgsarbejde. Det grundforhold vidner temaartiklerne også om på forskellige måder.

Udover at være elementært er behovet for omsorg det, som forener os som mennesker kloden rundt. Det så vi under covid-19-krisen, hvor vi tydeligt erfarede vores egen udsathed og gensidige afhængighed. Vi oplevede frygt og blev mobiliseret til hjælpsomhed og samfundssind af landets ledelse. Den danske velfærdsstat – og nordiske – hjælper og aflaster os som borgere, når den stiller professionaliseret omsorg i form af børnehaver, vuggestuer, SFO'er, plejehjem, hjemmehjælp, botilbud og hospitaler til rådighed. Eller sådan er historien om den omsorgsfulde velfærdsstat blevet fortalt indtil nu. Men omsorgen for børn, ældre og syge er i stigende omfang blevet en kamplads for forskellige opfattelser af, hvad omsorg er og bør være, forholdet mellem civilsamfund (familie og frivillige) og statens ansvar (Dahl, 2017). Kampe om, hvad omsorg er – og bør være – så vi f.eks. om debatten om fædreorlov og i sagen om Else på et århusiansk plejehjem. Kampe om familiers ansvar ser vi f.eks. i diskussionen om børns trivsel, familiers ansvar for at begrænse børn og unges skærmforbrug og velfærdsstatens ansvar for at stille tilstrækkeligt med psykiatriske behandlingstilbud til rådighed. Der kæmpes også om de omsorgsprofessionelles vilkår, aflønning og anerkendelse, og om hvordan vi bedst styrer omsorg internt i den offentlige sektor. Det så vi f.eks. om sygeplejerskestrejken i 2021 og i forsøg på regionalt og kommunalt plan om at styre på nye måder gennem f.eks. tillidsbaseret styring på sygehusene eller teams baserede styring på ældreområdet.

Vi ser en italesættelse af "ældrebyrde" og "udgifter på det specialiserede socialområde" (læs: handicapområdet), der udelukkende anskuer omsorg som en udgift og ikke en forudsætning for det levede liv og for et fællesskab på tværs af forskellige livsbetingelser og generationer. Samtidig er dele af omsorgen med neoliberalismen og NPM søgt skubbet væk fra velfærdsstaten og over på familien, frivillige eller individet selv i form af egenomsorg (hver-

dagsrehabilitering på ældreområdet, ansvar for egen læring for børn og unge m.m.) i de seneste tre årtier (se bl.a. Dahl, 2012).

Selvansvarliggørelse er blevet en større del af omsorgen i den nordiske velfærdsstat, det vil sige, at den politiske logik om en større aktivering af individets ansvar for sig selv og ens nærmestes omsorgsmæssige behov er slået igennem i vores praksisser. Samtidig er en økonomistisk styringslogik blevet mere dominerende og har begrænset andre logikker som f.eks. fagprofessionelle og omsorgsmæssige logikker. Neoliberaliseringen har med sin kvalitetskontrol og processer for kvalitetsproces delt omsorgen op i små enheder og genereret mere omfattende dokumentationsprocesser, hvor f.eks. sygeplejersker bruger mere tid på kontoret for at dokumentere kvalitet, hvorved der, alt andet lige, bliver mindre tid hos patienten til at skabe omsorg og omsorgsmæssig kvalitet. Andre internationale diskurser som bl.a. tværfaglighed fra WHO rejser ind i omsorgen, som det bl.a. ses i en af temanummerets artikler: "Pædagogiske omsorgskvaliteter – kampe med tid", der undersøger, hvordan pædagogiske kompetencer bruges og udspiller sig på forskellig måde i ældreomsorgen (mere herom senere).

Mens danske politikere taler om finansierings- og rekrutteringsproblemer i velfærdsstaten, beskriver den internationale forskningslitteratur en decideret rekrutteringskrise i omsorgen. Her anskues rekrutteringsproblemer ikke som et midlertidigt, men som et strukturelt fænomen, der hænger sammen underfinansiering af velfærdsstaten og omsorgsarbejdets lave status (se fx Dowling, 2022). Rekrutteringskrisen er blevet tydeligere – også i en dansk sammenhæng (se bl.a. Dahl og Arp, 2023) og i de danske medier. Temaartiklen "Engle og proletarer? En diskursanalyse af mediernes portrættering af social- og sundhedsfagene i en rekrutterings- og omsorgskrise" behandler sådanne problemstillinger (jf. nedenfor).

Samtidig taler en del omsorgsforskere om en dybere, mere grundlæggende omsorgskrise i de vestlige samfund (Hochschild, 1995; Fraser, 2016, 2022; Dowling, 2021; The care collective, 2020) og i de nordiske socialdemokratiske velfærdsregimer (Hansen, Dahl og Horn, 2021). Den britiske sociolog Beverly Skeggs går endnu så vidt som at tale om en krise for menneskeheden/'crisis of humanity' (Skeggs, 2022). Ifølge Skeggs er omsorg en livsvigtig social infrastruktur, og når den trues, ødelægges folks liv og trivsel og kan ultimativt resultere i ikke bare social død, men fysisk død. Menneskeheden kan dermed hverken trives eller bestå. Begrebet "omsorgskrise" har sin oprindelse i de liberale velfærdsregimer og har typisk relateret sig til velfærdsstatens tilbagetrækning, kvinders øgede erhvervsfrekvens (de gifte kvinders indtog på arbejdsmarkedet) og ændringer i familiemønstre (Hochschild, 1995). Og de nordiske velfærdsstater har med deres skattefinansierede, universelle og gavmilde serviceydelser (læs: professionaliserede omsorg) ikke været set som oplagte kandidater til en sådan krisemetafor. Ny forskning påpeger midlerti-

dig på, at begrebet har relevans også i en nordisk sammenhæng, om end i en revideret form (Hansen, Dahl og Horn, 2021).

Internt i omsorgsforskningen ses to forskellige perspektiver, en feministisk omsorgsforskning og en neomarxistisk forskning med fokus på social reproduktion. Sidstnævnte opfatter den sociale reproduktion som tæt sammenvævet med kapitalismen, der gør omsorgsarbejde til en vare (Rai et al., 2013; Fraser, 2016, 2022; Mezzadri, 2022) og ud fra et politisk-økonomisk perspektiv analyserer omsorgens internationalisering i form af multinationale firmaer (Horton, 2019). I dette perspektiv udtyder senkapitalismen de sociale bånd, den udmatter os og genererer tidsnød ift. varetagelse af den livsnødvendige omsorg. Den anden del af omsorgsforskningen, den feministiske omsorgsforskning, tager ikke udgangspunkt i et bestemt økonomisk eller samfundsmæssigt perspektiv, men søger at indkredse omsorgens forskellige elementer, processer og styringsmæssige logikker, dens betingelser i forskellige dele af samfundet, og ofte ud fra et køns- eller intersektionalitetsperspektiv (Milligan & Wiles, 2010; Tronto, 1993).

Mens omsorgsforskning tidligere var et primært sociologisk felt (inkl. social policy), er feltet blevet betydeligt mere tværfagligt i de seneste årtier. Der er kommet en stigende forskningsmæssig erkendelse af omsorgens vigtighed for alle samfund. Det kan skyldes, at vi i stigende omfang bliver konfronteret med utilstrækkelig omsorg eller endda omsorgssvigt. Det er lidt ligesom, at vi først bemærker rengøringens betydning, når vi oplever dens fravær. På samme måde med omsorgen. Antropologer, geografer, filosoffer og politologer flokkes om at studere de forskellige former for omsorg (og i forskellige regi'er) og opfatter omsorg som et centralt genstandsfelt for samfundsmæssige forandringer. Det bringer nye indsigter og begreber på banen som 'assemblage' (Mol, 2008), 'omsorgskoreografier' (Hansen og Grosen, 2022), 'ailment' (Zechner et al., 2022), 'post-humanisme' (Puig de la Bellacasa, 2017) og et analytisk fokus på teknologier i bred forstand og forskellige styringsmåder og deres betydning.

Samtidig kan omsorgsforskningen også opfattes som et samfundskritisk perspektiv, der henleder vores opmærksomhed på de skjulte måder som vores vestlige samfund undergraves på. Det være sig omsorgens stærkt kønnede karakter (både ift. den uformelle og den formaliserede omsorg) og de problemstillinger omkring kognitiv, fysisk og moralsk udmattelse, der knytter sig dertil. Det være sig oplevelsen af omsorgens utilstrækkelighed på flere fronter (tænk: omsorgskrise) og dens utilstrækkelige anerkendelse af både det ubetalte og betalte omsorgsarbejde. Omsorg bliver et kritisk perspektiv, der dels er et samtidsdiagnostisk værktøj, dels udgør en utopi – og base for mobilisering – om det gode (arbejds)liv (The care collective, 2020) og feministisk omsorgsteoris beskrivelse af et alternativt til det neoliberale ideal (Tronto, 2017).

Vi bringer samtidig en diskussion mellem to grupper af antropologiske forskere, der har vidt forskellige opfattelser af hvordan § 94 i serviceloven om selvudpegede hjælpere skal forstås i flygtninge- og indvandrerfamilier. Denne debat handler om, hvordan velfærdsstaten tackler den kulturelle mangfoldighed i form af forskellige traditioner for, hvordan man bedst yder omsorg for ens familiemedlemmer. Den handler også om følgerne af statens forskellige politikker, som adresserer problemstillinger, hvor kønsforhold og etnicitetsforhold samvirker på forskellige måder. Debatten blev sparket i gang af bogen *Minoritetsældre og selvudpegede hjælpere – kommunal velfærd og omsorg i forandring* (Rytter et. al., 2021), som Sofie Danneskiold-Samsøe og Bo Wagner har skrevet et kritisk essay om til dette nummer (se nedenfor): "Omsorg og social kontrol: paragraf 94-ordningen under behandling". Forfatterne af bogen replicerer med essayet "Hvis du kun har en hammer, ligner alt et søm". Debatten er vigtig, da den handler om betydningen af køn og race, frihed og magt ift. de selvudpegede hjælpere og mødet mellem minoritetsældre og velfærdsstaten. Denne diskussion udspiller sig i en neoliberal konkurrence- og velfærdsstat, der søger at rumme mangfoldighed ved at uddelegere og ansvarliggøre familiemedlemmer, typisk kvinder, for omsorgen for svækkede ældre.

Som temaredaktører håber vi, at læserne vil drage omsorg for nærværende temanummer, der bringer fire artikler, der spænder vidt fra ældreomsorg, unge med en fortid i familiepleje, frivilliges omsorg for døende, og endelig mediernes portrættering af ældreområdet. Teoretisk har artiklerne en spændvidde fra fænomenologi, udvekslingsteori, praksisteori til diskursteori.

Marianne Brodersen, Randi Andersen og Thomas Billes artikel "Pædagogiske omsorgskvaliteter – i kampe med tiden" tager afsæt i, at ældreplejen i Danmark er stærkt plaget af rekrutteringsproblemer og har været kritiseret for manglende menneskelighed i behandlingen af vores ældre medborgere. I et forsøg på at modernisere ældreomsorgen er flere pædagoger blevet ansat i den kommunale ældrepleje. Hvilken betydning får det, når en ny profession træder ind i omsorgsarbejdet? Det spørgsmål undersøges med afsæt i et forskningsprojekt om pædagogers faglighed i mødet med ældreplejen. På basis af data fra feltarbejde undersøger forfatterne, hvordan pædagogers omsorgspraksisser aftegner en række efterspurgte omsorgskvaliteter, som pædagogerne samtidig må kæmpe for at realisere, blandt andet gennem et arbejde på og med tid. Artiklen identificerer således både muligheder og barrierer, når det gælder forhåbningerne til en ny professionsgruppes bidrag i en ældrepleje. Afslutningsvis stilles spørgsmålet om, hvorvidt pædagoger som relationsprofession kan fungere som den rambuk, ledelserne ønsker at drive ind i ældreplejen, eller om pædagogers indspil snarere kan betragtes som individualiserede kampe for at få fagpersonlige idealer til at lykkes der.

Som tidligere nævnt har der det seneste årti været stigende politiske bestræbelser på at lægge noget af omsorgsarbejdet ud i civilsamfundet og

engagerede frivillige menneskers hjerter og hænder. Som en illustration af denne tendens muligheder og begrænsninger kan man med fordel læse Camilla Caspersen, Christine Nabe-Nielsen, Anne Villadsen og Lars Skov Henriksens artikel, "Frivilligt emotionelt krævende omsorgsarbejde – Spændingsfelter og grænsearbejde i omsorgen for døende. Forfatterne undersøger i den Røde Kors". Vågetjeneste er en case på en særligt udfordrende omsorgspraksis i spændingsfeltet mellem civilsamfundets og det offentliges ansvar. Undersøgelsen identificerer analytisk forskellige spændingsfelter i forhold til vågearbejdets forskellige institutionelle krav, når grænsearbejde mellem den professionaliserede og den frivillige omsorg udfordres i praksis. Disse spændingsfelter indebærer en række ledelsesmæssige udfordringer, når frivillige organisationer får et større ansvar for at kunne håndtere og støtte den frivillige omsorgspraksis. Og i forhold til den videre praksis på området understreger artiklen vigtigheden af, at både offentlige myndighedsaktører og frivillige aktører må diskutere, hvordan grænsearbejde håndteres situationelt i praksis.

Når det gælder børn og unge, tænker vi ofte omsorg for dem som ubetinget. Vi bruger klicheen "vi elsker vores børn ligegyldigt hvad" til at illustrere idealet. At det ikke er alle børn og unge, som oplever en sådan ubetinget omsorg, vidner Anne-Kirstine Mølholt's artikel "En betinget omsorg. Oplevelser af nære omsorgsrelationer hos tidligere anbragte unge" om. Artiklen skelner mellem idealet om en ubetinget, varig og familiær omsorgsrelation i forhold til en betinget og tidsmæssigt begrænset omsorgsrelation. Den baserer sig på en kvalitativ forløbsundersøgelse foretaget fra 2014 til 2016 blandt tidligere anbragte unge i Danmark. Forfatteren udvikler en forståelse af et omsorgsteræn, hvor oplevelser af omsorg i barndommen i en plejefamilie skabes som en vej gennem livet og former på afgørende vis, hvordan de selv kan tænke relationer. De unges erfaringer fra fortiden flettes sammen med oplevelser i voksenlivet og definerer de unges oplevelser af omsorgsrelationer, også efter at have forladt anbringelse. Deres erfaringer med fravær af en ubetinget omsorg indvirker på deres måde at skabe nye relationer på. Denne gruppe unge kommer dermed til at bruge "noget for noget"-agtige ræsonnementer. Det bliver en økonomistisk logik, som de bruger i forhold til at forstå omsorg som en investering, det vil sige i en instrumentel logik. Analysen viser, hvordan de unge har lært at forstå omsorg som noget tidsmæssigt begrænset og som betinget af former for modbydelser.

Som tidligere påpeget diskuteres det aktuelt, hvordan vi kan udvikle omsorgssektorer og sikre, at der også i fremtiden vil være nok omsorgsfulde hoveder og hænder til at drage omsorg for dem, som har brug for det. I forhold til denne diskussion har Mikkel Giver Kjer, Mie Mølgaard & Maya Flensborg Jensens artikel "Engle og proleterer? En diskursanalyse af mediernes portrættering af social- og sundhedsfagene i en rekrutterings- og omsorgskrise" særlig relevans. Afsættet for artiklen er de store udfordringer med rekruttering og fastholdelse af medarbejdere i social- og sundhedsfagene i Danmark.

Årsagerne hertil skal findes i lønforhold, arbejdsvilkår samt fordomme og manglende anerkendelse af fagene. Hvad angår spørgsmålet om status og anerkendelse, har få undersøgt, hvordan medierne i høj grad former forståelser af social- og sundhedsfagene og omsorgsområdet. Derfor undersøger artiklen dette spørgsmål gennem en diskursanalyse af 92 nyhedsartikler fra landsdækkende aviser, fagblade og tabloidaviser publiceret i perioden 2016-2021. Analysen viser, at mediernes portrættering af faget bidrager til en diskurs, der reproducerer det stigma, der historisk knytter sig til ældreomsorg og social- og sundhedshjælpere og social- og sundhedsassistenter. En fortælling om, at arbejdet i omsorgssektoren forbindes med dårlige arbejdsvilkår, beskidt arbejde og begrænsede professionelle kompetencer. Analysen viser dog også, at nogle af kilderne i artiklerne bruger disse fortællinger strategisk til at anspore til en positiv forandring i anerkendelsen af erhvervet. På baggrund af artiklens resultater er det vigtigt at overveje, hvordan man kan ændre denne medie- og samfundsmæssige diskurs og få italesat omsorgsarbejdet kompleksitet.

I forlængelse af omsorgstemaet anmelder professor Teppo Kröger bogen *A Care Crisis in the Nordic welfare States?* (2021), som knytter sig til de i nummeret behandlede deltemaer på forskellige måder. Anders Blok anmelder den meget optalte og internationalt profilerende bog af nyligt afdøde Bruno Latour, og meget levende Nikolaj Schultz: *Notat om den nye økologiske klasse* (2022). Derudover er der en kortere omtale af K.M.S. Stølen's ph.d.-afhandling *Frivillighed i palliation – kvalitative studier af muligheder og udfordringer knyttet til frivilligt arbejde og samarbejde i den afsluttende del af livet hos borgere i eget hjem og på plejehjem*.

I ønskes alle en god læselyst!

Hanne Marlene Dahl & Poul Poder

Referencer:

- Aknin, L.B. (2023). "Revising Policy to Reflect Our Better Nature". In: Las Heras, M., Grau Grau, M., Rofcanin, Y. (red.) *Human Flourishing*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-09786-7_5
- Bauman, Zygmunt (1989). *Modernity and the Holocaust*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Zygmunt (1990). "Effacing the Face: On the Social Management of Moral Proximity". *Theory, Culture & Society*, 7 (1):5-38.
- Bauman, Zygmunt (1991). "The Social Manipulation of Morality: Moralizing Actors, Adia-phorizing Action". *Theory, Culture & Society*, 8 (1):137-151.
- Bauman, Zygmunt (1992). "Modernity, Postmodernity and Ethics – An interview with Zygmunt Bauman" (med Timo Cantell & Poul Poder Pedersen). *TELOS*, nr. 93:133-144.
- Bauman, Zygmunt (1993). *Postmodern Ethics*. Oxford: Blackwell.
- Bauman, Zygmunt (1994). "Morality without ethics". *Theory, Culture & Society*, 11 (4):1-34.
- Bauman, Zygmunt (1995). *Life in Fragments*. Oxford: Blackwell.
- Berger, P. & Luckman, T. (1972). *Den samfundsskabte virkelighed*. København: Lindhart og Ringhof.
- Boltanski, L. (2014). *Striden mellem kærlighed og retfærdighed: hypotesen om en pluralitet af handlingsregimer, Pragmatisk sociologi – en tekstsamling*, København: Hans Reitzels Forlag
- Bregman, Rutger (2021). *Det gode menneske – Hvorfor der er håb for menneskeheden*, København: Peoples' Press.
- Brownlie, J. & Anderson, S. (2017). "Thinking Sociologically About Kindness: Puncturing the Blasé in the Ordinary City". *Sociology*, 51(6), 1222–1238. <https://doi.org/10.1177/0038038516661266>
- Cataldi, Silvia (2020). "Love as a social action: the concept in the sociological thought*", in *Overabounding and Society – Sociological Essays on Love*, (red.) Paolo Contini, Silvia Cataldi, Alejandro De Marzo, Andrea Gallelli, Lucas Tavares Galindo Filho, Gennaro Iorio, Paulo Henrique Martins, Angela Mongelli, Giuseppe PellegriniRom: Social One.
- Clare, Eli (2017). *Brilliant Imperfections*. Durham og London: Duke University Press.
- Clark, Candace (1997). *Misery and Company: Sympathy in Everyday Life*. Chicago: Chicago University Press.v
- Clark, Candace (1997). "Emotional Gifts and 'You First' Micropolitics – Niceness in the Socio- Emotional Economy". I Anthony Manstead, Nico Frijda & Agneta Fischer (red.): *Feelings and Emotions – The Amsterdam Symposium*. Cambridge: Cambridge University Press: 404-421.
- Connell, Robert William (1983). *Gender and Power*. Cambridge: Polity
- Curry O.S., Rowland L.A., Van Lissa C.J., Zlotowitz S., McAlaney J., Whitehouse H. (2018). "Happy to help? A systematic review and meta-analysis of the effects of performing acts of kindness on the well-being of the actor". *J Exp Soc Psychol.*; 76:320–9.
- Dahl, Hanne Marlene (2012). "Neo-liberalism meets the Nordic welfare state – gaps and silences". *NORA – Nordic Journal of feminist and Gender Research*, 20 (4):283-288.
- Dahl, Hanne Marlene (2017). *Struggles in (elderly) care – A feminist view*. Palgrave.

- Dahl, Hanne Marlene og Mikkel Arp (2023). "En omsorgskrise i den danske velfærdsstat?". *Samfundsøkonomen* nr. 4:49-63
- Dowling, E. (2021). *The care crisis – What caused it and how can we end it?* London: Verso.
- Ekman E, Simon-Thomas E. (2021). "Teaching the Science of Human Flourishing (2021), Unlocking Connection, Positivity, and Resilience for the Greater Good". *Glob Adv Health Med.* Jun 1;10. doi: 10.1177/21649561211023097
- Foucault, Michel (1986). *The care of the Self*. London: Penguin Books.
- Fraser, N. (2016). "Contradictions of capital and care". *New Left Review*, 100: 99–117.
- Fraser, Nancy (2022). *Cannibal Capitalism*. London: Verso.
- Furhman, E. (1987). *Morality, self and society: The loss and Recapture of the Moral self*, Sociological theory in transition, M. Wardell & S. Turner (red.). Boston: Allen & Unwin. pp. 86-108.
- Giddens, A., (1994). *Intimitetens forandring – Seksualitet, kærlighed og erotik i det moderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, Agnete Meldgaard og Sidsel Lond Grosen (2022). "New Choreographies of Care: Understanding the Digital Transformation of Body Work in Care for Older People". I H. Hirvonen, M. Tammelin, R. Hänninen, & E.J.M. Wouters (red.), *Digital Transformations in Care for Older People: Critical Perspectives*. Abingdon: Routledge: pp.166-185. <https://doi.org/10.4324/9781003155317-10>
- Hansen, L.L., Dahl, H.M. & Horn, L. (eds) (2022). *A care crisis in the Nordic welfare states? Care work, gender equality and welfare state sustainability*. Bristol: Policy Press.
- Heidegger, Martin (2007). *Væren og Tid*, Århus: Klim.
- Heidegger, Martin (1986). *Sein and Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Hochschild, A.R. (1995). "The politics of culture: traditional, cold modern, post-modern and warm modern ideals of care". *Social Politics: International Studies in Gender, State, and Society*, 2(3): 331-46.
- Holter, Øystein Gullvåg Holter (2003). *Can Men do it? Men and Gender Equality – The Nordic Experience*. TemaNord: Copenhagen
- Horton, A. (2019). "Financialisation and the non-disposable women: Real estate, debt, and labour in UK care homes". *Environment and Planning A: Economy and Space* 54(1), 144-159. doi:10.1177/0308518X19862580
- Iorio, Gennaro (2014). *Sociology of Love: The Agapic Dimension of Societal Life*. Wilmington, Delaware: Vernon Art and Science Inc.,
- Iorio, Gennaro (2020). "Agape as a Humanistic Sociological Approach", in *Overabounding and Society – Sociological Essays on Love*, (eds.) Paolo Contini, Silvia Cataldi, Alejandro De Marzo, Andrea Gallelli, Lucas Tavares Galindo Filho, Gennaro Iorio, Paulo Henrique Martins, Angela Mongelli, Giuseppe Pellegrini. Rome: Social One.
- Løgstrup, K.E. (1991). *Den etiske fordring*. København: Gyldendal
- Mezzadri, Alessandra (2022). "Social reproduction and the pandemic neoliberalism: Planetary crises and the reorganization of life, work and death". *Organization* 29 (3): 379-400.
- Milligan, C. & Wiles, J. (2010). "Landscapes of care", *Progress in Human Geography*, 34(1): 736–754.
- Mol, Annemarie (2008). *The Logic of Care: Health and the Problem of Patient Choice*. London: Routledge.

- Puig de La Bellacasa, Maria (2017). *Matters of care: Speculative ethics in more than human worlds*. Minneapolis Press.
- Rai, Shirin, Hoskyns, Catherine and Thomas, Dania (2014). "Depletion – the cost of social reproduction". *International feminist Journal of Politics*, 16 (1): 86-105, <https://doi.org/10.1080/14616742.2013.789641>
- Rytter, Mikkil, Sparre, Sara Lei, Ismail, Abir Mohammad og Annika Liversage (2021). *Minoritetsældre og selvudpegede hjælpere – kommunal velfærd og omsorg i forandring*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Skeggs, Beverly (2022). "Uncommon sense", *Sociological Review*.
<https://thesociologicalreview.org/podcasts/uncommon-sense/care-with-bev-skeggs/>
- The Care Collective (2020). *The Care Manifesto*, London: Verso.
- Szalavitz, Maria og Perry, Bruce D. (2018). *Født til kærlighed – Om empati – en livsvigtig og truet egenskab*, København: Hans Reitzels Forlag
- Smart, Carol (2007). *Personal life: new directions in sociological thinking*. Cambridge, UK Malden, MA: Polity.
- Smith, C. (2015). *To Flourish or Destruct: A Personalist Theory of Human Goods, Motivations, Failure, and Evil*. Chicago: University of Chicago.
- Tronto, Joan (1993). *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*. New York: Routledge.
- Tronto, Joan (2017). "There is an alternative: *Hominens curans* and the limits of neoliberalism". *International Journal of Care and Caring*, 1 (1): 27-43.
- Twigg, Julia (2000). "Care work as a form of bodywork". *Ageing & Society* 20 (4): 389-411.
- Zechner, Minna et al. (2022). *The Politics of ailment*. Bristol: Policy Press.
- Ungerson, Clare (1983). "Why do womens care?" in Finch, Janet and Dulcie Groves (eds). *A Labour of love – Women, Work and Caring*. London: RKP.
- Wærness, Kari (1987). "On the rationality of caring", in Showstack Sasson, Anne (eds). *Women and the state*. London: Hutchinson: pp. 207-234.